

Innsýn og auðin færni: Að „lesa“ menningu þjóða með aðstoð kvikmynda¹

Mál og menning eru tengd órjúfanlegum böndum.²

Inngangur

Rannsóknir á sviði annarsmálsfræða hafa á síðari árum að hluta hverfst um mikilvægi hvatningar og þess að námsefni og fyrirkomulag kennslu veki og/eða viðhaldi áhuga og forvitni nemenda (Dörnyei 2003, 3–32). Einnig hafa þær staðfest að áhugi ráðist af mörgum ólíkum þáttum, s.s. aldri, uppruna, færni, smekk og áhugamálum (Dörnyei 2000, 519–538). Í því samhengi leggja fræðimenn áherslu á mikilvægi þess að greina félagslegar jafnt sem sálfélagslegar breytur nemendahópsins og ítreka að þær megi skilja sem vísitölur um áhuga. Almennur áhugi og það hvort nám er stundað með formlegum hætti eða hvort nemi lifir og hrærist í málumhverfinu skiptir að auki verulegu máli. Rod Ellis telur t.d. mikilvægt að upplifun og tilfinningalegt áreiti beri að samþætta fag- og fræðilegri innlögnum, og að stöðug endurskoðun á aðferðarfræði náms og kennslu sé nauðsynleg í ljósi þess að þarfir nemenda séu síbreytilegar og markmið þeirra kvik (Ellis 1994; Palacios Martínez 2014, 22).³

En áhugi er ekki einsleitur. Dörnyei telur hann þvert á móti

1 Efni greinarinnar byggir á fyrirlestri sem fluttur var við Beijing Foreign Studies-háskólann í Kína vorið 2018.

2 *Aðalnámskrá frambaldsskóla*, 2005, 16.

3 Ellis byggir áherslur sínar á „the cognitive approach“ á skrifum fræðimanna á borð við Robert C. Gardner o.fl., og þess sem kallað hefur verið „social psychological approach“.

margþættan og ólíkan, allt eftir þroska, viðfangi og jafnvel kyni eða kyngervi (Dörnyei 1993, 273–284; Palacios Martínez 2019). Forverar hans í fræðunum, fræðimennirnir Gardner og Lambert, bentu á að hvati réðist af einstaklingsbundnum ástæðum náms og að hann megi flokka sem „aðlögunar“- hvata, þ.e. þegar nemi hefur áhuga á því að samsama sig menningu þess tungumáls sem verið er að læra, eða sem „praktískan“ hvata, þ.e. þegar nemi lærir tiltekið tungumál í hagnýtum tilgangi, svo sem vegna starfa eða náms erlendis (Gardner og Lambert 1972; Gardner 2006).

Með framangreindar áherslur í huga og þegar sjónum er beint að annarsmálskennslu á Íslandi við upphaf 21. aldar blasir við að myndefni ýmiss konar hefur rutt sér til rúms sem vinsælt, hentugt og áhugahvetjandi kennsluefni. Gildir þar einu hvort um myndskleið, stuttmyndir, heimildamyndir eða kvikmyndir í fullri lengd er að ræða. Þegar horft er til þeirra takmörkuðu úrræða sem standa kennurum til boða þegar auka þarf færni og hæfni nemenda í að skilja menningu fjarlæggra samfélaga hafa fræðimenn vakið athygli á því hvernig val á bæði myndmáli og hljóðheimum stuðli að auknum skilningi á þeim menningarheimum sem kvikmyndir endurspeglar og/eða endurskapa (Blell 2020, 62, 67). Þetta má að hluta til rekja til þess að kvikmynd má í senn skilja sem texta og vitnisburð um samfélög, málefni og sögulega viðburði. Fyrir nemendur á „lægrí“ færnistigum tungumálanáms, þ.e. A1 til B2 samkvæmt Evrópsku tungumálamöppunni (2006), veita kvikmyndir að auki aðgengi að hagnýtri notkun tungumála í raunverulegum aðstæðum, nokkuð sem hefðbundið kennsluefni gerir alla jafna að mjög takmörkuðu leyti (Amenós-Pons 1999, 55, 66–67).

Í ljósi sívaxandi aðgengis að myndefni – ekki hvað síst fyrir tilstuðlan veraldarvefsins – verður sjónum hér á eftir sérstaklega beint að námi og kennslu í spænsku og að kvikmyndum í fullri lengd, því þær veita einstaka sýn inn í framandi og forvitnilegan veruleika Rómönsku-Ameríku. Gengið er út frá þeirri vissu að kvikmyndir höfði til ungs fólks og því að á þær megi líta sem spegilmyndir þeirra samfélaga sem þær spretta úr. Enn fremur að með notkun þeirra í kennslu megi í senn þjálfa menningarläsi og alla fjóra færniþætti tungumálanáms, þ.e. hlustun, talað mál, lestur og ritun (Aðalnámskrá framhaldsskóla 2005; Lovísa Kristjánsdóttir o.fl. 2006).

1. Málfærni og kvikmyndir

Ríkjandi hefur verið það viðhorf að notkun kvikmynda í kennslu hverfist fyrst og fremst um það að horfa á myndir og ræða efnis-tök þeirra, frekar en að þjálfra markvisst hæfni og færni í tilteknu tungumáli. Hér er hins vegar hnykkt á því að ef vandað er til vals á myndum og ef markmiðin eru skýr og ítarleg er um áhugahvetjandi og hentugt kennsluefni að ræða (López Gallardo 2014, 27). Gengið er út frá því að með persónusköpun sinni og myndmáli tjái og túlki leikstjórar ólík sjónarmið, komi á framfæri skoðunum, gildismati og viðhorfum til þess efnis sem til skoðunar er.⁴ Einnig að kvikmyndir kynni fyrir nemendum fjölbreytta notkun tungumálsins ásamt því að gefa þeim tækifæri til að fylgjast með líkamstjáningu, svip-brigðum, framburði og hrynjandi í talmáli sem á sér stað í eðlilegum samskiptum fólks við ólíkar aðstæður (Aðalnámskrá 2005, 23).

Á heimasíðu Kvikmyndastöðvar Íslands segir um kvikmyndir sem kennslutæki:

Kvikmyndin er margþætt listform sem byggir á náinni samvinnu fjölmargra ólíkra aðila. Í kvikmyndalæsi er sjónum beint að sögunni sem sögd er í kvikmyndinni og persónum hennar, en einnig að fagurfræði. [...] Í kvikmyndalæsi þjálfast áhorfandinn í að setja sig í spor annarra, jafnframt því að líta í eigin barm og tjá sína upplifun (Kvikmyndir í kennslu, án ártals).

Framangreindar áherslur eru í takt við markmið menntamálayfirvalda hér á landi, en í kaflanum um erlend mál segir í *Aðalnámskrá framhaldsskóla*, almennum hluta:

Læsi á menningu annarra þjóða, tjáning og samskipti á erlendum tungumálum leggur grunn að skilningi, víðsýni og virðingu. Tungumálakunnátta er lykillinn að upplýsingum og gefur aðgengi að faglegu efni á erlendum tungumálum. Hún er ein af forsendum þess að geta átt farsæl samskipti og samvinnu við einstaklinga af öðru þjóðerni (Aðalnámskrá framhaldsskóla 2011, nr. 674, 5.1).

⁴ Hér verður ekki fjallað sérstaklega um tókur eða tæknimál við kvikmyndagerð.

[...]

Það er fleira en málkerfið sjálft sem nemendur þurfa að ná valdi á þegar tungumálanám er annars vegar. Þeir þurfa að kunna að nota málið í raunverulegum samskiptum og vita hvað er við hæfi við tiltekna aðstæður. Þeir þurfa að kunna skil á ýmsum þáttum í menningu og daglegu lífi þeirra þjóða sem um ræðir og skilja þá þætti sem móta þjóðareðlið. Þeir þurfa að þekkja siði, venjur og hefðir og vita hvernig á að haga sér við ýmsar aðstæður (Aðalnámskrá 2005, 7).

Til að kvikmyndir geti þjónað því hlutverki að vera hentugt námsfni um framandi veruleika þurfa markmiðin um notkun þeirra að vera skýr, skipulögð og vel skilgreind. Vinnuáætlun þarf að vera sett fram í mælanlegum skrefum og innlegg kennara um áherslur, tilgang, innihald og efnistöð ítarlegt og í takt við þekkingarstig nemenda, aldur þeirra og reynslu – að svo miklu leyti sem slíkt er mögulegt.⁵

Þegar sjónum er beint að virkri *blustun* í námskeiði þar sem kvikmyndir frá Rómönsku-Ameríku eru efniviðurinn gefst einstakt tækifæri til að vekja athygli á og vinna með ný orð og orðasambönd, áherslur í talmáli, málhefðir, málvenjur og málsnið mismunandi landa, samfélagshópa, stétta og jafnvel kynþátta.⁶ *Talþjálfun* gæti beinst að þjálfun í notkun tiltekna orðaforða og í framburði. Hún gæti einnig falist í kynningum á leikstjórum, löndum, leikurum o.fl., endursögn tiltekinnar sviðsmynda, hlutverkaleikjum um þau álitamál sem til skoðunar eru, samræðum um efnisþætti myndar o.s.frv. Þannig mætti þjóða nemendum til virkrar þátttöku með umræðum fyrir og eftir sýningar (Nunan 2003, 33).⁷ Hvað *lestur* varðar má – allt eftir færnistigi hópsins – sýna mynd á upprunamáli, en birta jafnhliða texta upprunamáls og/eða þýðingar (Talaván Zanón 2012, 25 og 28–30). Með því eykst lesfærni og lestrarhraði. Að auki stuðlar notkun texta að vaxandi skilningi nemenda á orðum og orðasamböndum sem bundin eru ákveðnum aðstæðum (Hayati

5 Vísað er til þess sem á ensku er kallað *scaffolding*.

6 Við má bæta vinnu við málfræði- og/eða málvísindaleg fyrirbæri tungumálsins.

7 Höfundur ítrekar að það að sýna mynd á upprunamáli með texta á sama máli eykur bæði færni í lestri og almennri málfærni. Fræðimaðurinn Harmer bendir til viðbótar á að virk hlustun stuðli að því að nemendur tileinki sér tungumálið, áherslur þess, málsnið og málfræðinotkun.

og Mohmedi 2009, 28–30).⁸ Til viðbótar mætti leggja fyrir hópinn ítarefni ýmiss konar um landið sem um ræðir, umhverfið sem myndin sprettur úr, þá þjóðfélagshópa sem hún beinir sjónum að, sjónarhorn, áherslur, efnistösk o.fl. *Ritun* mætti svo þjálfa með því að skrifa útdrætti, ritdóma, umsagnir, endursagnir tiltekinna sviðsmynda, auk ritunar lokaritgerðar þar sem byggt er á heimildarvinnu og unnið er með formlegt málsnið tungumálsins – enda hér horft til nemenda á lokastigi náms í framhaldsskóla og/eða í háskólanámi (Stempleski og Tomalin 2001, 23).⁹

Með því að útskýra fyrir nemendum að áhersla verði lögð á alla fjóra færniþætti tungumálanáms er brugðist við áherslum Evrópska tungumálarammans um mikilvægi þess að nemendur viti til hvers sé ætlast af þeim, að fyrir liggi hvað þau eigi að læra og hvernig eigi að nota kennslufnið. Enn fremur að nemendur séu virkir þátttakendur og taki ábyrgð á eigin framförum og þekkingaröflun (Eyjólfur Már Sigurðsson 2003, 1–11; Nemendastýrt tungumálanám), nokkuð sem annarsmálsfræðingar telja m.a. mögulegt með því að leggja fjölþætt verkefni fyrir hópinn áður en áhorf á sér stað (Sjálfsmatsrammi 2006; Sánchez Torres, Uribe Acosta og Restrepo Restrepo 2019, 40–63; Mora Veléz 2004, 20).¹⁰

2. Kvikmyndir sem menningarspeglar

Þegar hugað er að vali kvikmynda til kennslu tungumála þarf fyrst að skoða úrval og aðgengi. Í því samhengi sem hér um ræðir ber að hafa í huga að kvikmyndagerð á spænsku – jafnt á Spáni sem í Rómönsku-Ameríku – á sér rúmlega eitt hundrað ára sögu. Með það að leiðarljósi að setja saman yfirlitsnámskeið sem ætlað er að auka færni og hæfni nemenda í menningarlausni, ásamt því að þjálfa hæfni og færni í spænsku og auka skilning þeirra á samfélagslegum

8 Höfundar benda á að rannsóknir hafi sýnt að myndir sem eru sýndar með sama texta og talmálið styðja skilning nemenda sem lengra eru komnir. Fyrir getuminni nemendur hentar að hafa texta á móðurmálinu.

9 Vert er að vekja athygli á því að fræðimenn eru ekki allir sammála um hentugleika þess að vinna með kvikmyndir í fullri lengd. Þannig mæla Sampleski og Tomalin með notkun styttri myndbrota.

10 Mora Veléz segir nemendur verða bæði áhorfendur og aðdáendur og fari að grípa til og eigna sér (e. *poaching*) ákveðin orðatiltæki.

álitamálum fyrir tilstuðlan kvikmynda, færi vel á því að útskýra að kvikmyndagerð álfunnar megi rekja til þess þegar Lumière-bræðurnir kynntu uppgötvun sína á kvikmyndatökuvélinni á kaffihúsinu Grand Café í París árið 1895. Borgin var á þessum tíma alheims-
vagga menningar og lista og þangað flyktist ungt yfirstéttarfolk frá Rómönsku-Ameríku til að afla sér menntunar. Fyrir þeirra til-
stuðlan bárust til álfunnar fréttir og síðar tæki til kvikmyndagerðar. Lumière-bræðurnir lögðu frá upphafi sérstaka áherslu á mikilvægi þess að festa hversdagslíf fólks á filmu á sama tíma og aðrir ítrekuðu mikilvægi þess að leika sér með ímyndunaraflíð og hið óraunverulega sem efnivið í kvikmyndir (Vélez 2004, 12–16).¹¹

Þegar kvikmyndagerð óx fiskur um hrygg í álfunni voru því ólíkar uppskriftir til staðar en nauðsynlegt var að aðlaga þær staðbundnum aðstæðum og þeim efnahagslega veruleika sem kvikmyndagerðarfólk álfunnar stóð frammi fyrir. Gott dæmi um þessa aðlögun er t.d. að finna í mexíkóska melódramanu sem ræði lögum og lofum í kvik-
myndagerð þarlendis á árunum milli 1930 og 1950. Hlutverk aðal-
leikarans sem þungamiðju frásagnarinnar var ýkt og sviðsetningar voru í anda einfaldra alþýðuleikhúsa (Lehman og William Luhr 2003, 150). Leitast var við að halda alþýðumenningu og sögu landsins á lofti og þótt uppskriftum frá Hollywood um áherslu á skemmtana-
gildi væri fylgt einkenndi mexíkósk *ranchero*-tónlist þessar kvik-
myndir.¹² Frumbyggjar og landeigendur lifa í þessum myndum í sátt og samlyndi og landeigendur gera sér grein fyrir mikilvægu vinnuframlagi og staðháttþekkingu frumbyggjanna og koma fram við þá af virðingu og áhuga. Hver og einn þekkir sinn stað og veit hvað til síns friðar heyrir. Dramað snýst um það þegar einhver utanað-
komandi skýtur upp kollinum og raskar þessu jafnvægi. En í takt við Hollywood-uppskriftina endar sagan farsællega og áhorfendur hverfa rólegir af vettvangi.¹³

Sunnar í álfunni voru nokkuð aðrar leiðir farnar og t.d. var

- 11 Meðal þeirra var Georges Méliès en hann stóð m.a. fyrir því að saga Jules Verne *Le Voyage dans la Lune* (1865) var fest á fimmtán mínútna langa filmu og sýnd í París árið 1902. Myndin naut mikilla vinsælda víða um Rómönsku-Ameríku.
- 12 Tímabilið hefur verið kallað „gullöldin“ (s. *Época de Oro*) í mexíkóskri kvikmyndagerð. Best þekkt myndin frá þessum árum er *Heima á stórbýlinu* (s. *Allá en el Rancho Grande* / e. *Back Home on the Big Ranch*) frá 1936.
- 13 Mikilvægt framlag bandarískra kvikmyndagerðarmanna til þróunar kvikmyndagerðar á veraldar-
vísu er það sem kallað hefur verið „order/disorder/order restored“-uppskriftin.

argentínsk kvikmyndagerð frá upphafi nátengdari þeirri evrópsku en sú mexíkóska (Shaw 2001, 17–30). Unnið var markvisst að því að kvikmyndin gegndi ekki einungis skemmtanahlutverki heldur hefði eigin rödd sem tjáningarmiðill. Víðtækra áhrifa ítalskrar kvikmyndagerðar gætti og hið svokallaða nýraunsæi beindi sjónum að hversdagsaðstæðum fólks.¹⁴ Fyrir tungumálanema bregða þessar myndir upp raunsönnum svipmyndum fyrri tíma. Efni þeirra var tekið upp á götum úti þar sem óbreyttir borgarar gegndu mikilvægum hlutverkum og útkoman varð eins konar heimildamynd þar sem ófegraður raunveruleikinn blasti við. Um svipað leyti spratt upp hin svokallaða nýbylgja, sem André Bazin hélt á lofti í franskri kvikmyndagerð, og hafði einnig afgerandi áhrif á kvikmyndagerð í Rómönsku-Ameríku. Það er því fyrst við upphaf sjötta áratugarins að bera fer á sérstæðum og afgerandi áherslum í kvikmyndum sem frá álfunni bárust.

Í því samhengi skapast tækifæri til að skoða með nemendum hvernig það gerðist að í kjölfar kúbversku byltingarinnar árið 1959 og andófs '68-kynslóðarinnar var nýr tónn sleginn í suður-amerískri kvikmyndagerð. Hann mótaðist ekki hvað síst af því að nýtt pólitískt tungutak var í mótun fyrir tilkomu nýrra strauma í stjórnmálum (Solanas og Getino 2003, 281–305).¹⁵ Til varð nýr tjáningarmáti og nýjar túlkunaraðferðir í allri listsköpun og kvikmyndin veitir greinargóða innsýn í þann veruleika.¹⁶ Markmið kvikmynda varð fyrst og fremst það að fræða og upplýsa íbúa og umheiminn um þær breytingar sem álfan var að ganga í gegnum. Samtímis var þeim ætlað að skapa breytta ímynd af raunverulegum aðstæðum um gervallan þriðja heiminn svokallaðan (Burton 1986, 87).¹⁷ Tungutak og hefðir yfirstétta annars vegar og jaðarsettra hins vegar, rétt eins og málsnið og málnotkun andstæðra fylkinga í stjórnmálum, veitir

14 Í brasilískri kvikmyndagerð gerðu kvikmyndagerðarmenn allt frá upphafi tilraunir til að skapa sér sérstæði og sérstöðu með svokölluðum *chanchadas*-myndum þar sem áhersla er lögð á friðsamlega sambúð fólks af ólíkum uppruna.

15 Solanas og Getino héldu því fram tæpum áratug síðar að kvikmyndin væri áhrifamesti samskiptamiðillinn sem til væri. Hún samtvinnaði ólík listform, mynd, hljóð, ljós, liti o.s.frv., með þeim afleiðingum að enginn áhorfandi yfirgæfi kvikmyndasýningu án þess að hafa orðið fyrir áhrifum.

16 Sem dæmi um kvikmynd sem hentað gæti nemendahópi á færnistigi A2-B1 má nefna kúbversku myndina *Lúísía* (s. *Lucía*, 1968). Myndmálið er í öndvegi og samtöl eða samræður stuttar og hnitmiðaðar.

17 Í þessum hópi voru brautryðjendur kúbverskrar kvikmyndagerðar og áhrifavaldar um álfuna alla eins og Tomás Gutiérrez Alea, Humberto Solás og Julio García Espinosa.

í tilfelli umræddra kvikmynda einstakt tækifæri til skoðunar á og umræðu um þróun tungumálsins.

Argentínsku kvikmyndagerðarmennirnir Fernando E. Solanas og Octavio Getino tóku virkan þátt í mótun þessa nýraunsæis og eru í dag fyrst og fremst þekktir fyrir beittar ádeilumyndir og tímamótagein sína „Í átt að þriðju kvikmyndinni“ þar sem þeir nálgast umræðuna á fræðilegan hátt og setja fram hugmyndir um flokkun á kvikmyndaiðnaðinum. Þar leggja þeir m.a. áherslu á að:

Frásagnar-og áhrifamáttur kvikmyndarinnar og möguleikarnir sem hún býður upp á til lifandi skrásetningar á nöktum veruleikanum, auk máttarins sem hún býr yfir til að upplýsa með mynd og hljóði, gera hana að besta samskiptamiðlinum. Þess gerist varla þörf að benda á að bestu kvikmyndirnar eru þær sem ná að beita hinu myndræna formi skynsamlega og flétta saman við það hæfilegum skammti hugmynda (2003, 291).

Fyrir áhugasama um málefni Rómönsku-Ameríku skiptir máli að vita að þeir, eins og svo margir aðrir róttækir menntamenn úr öllum stéttum og af ólíkum uppruna, sóttu efnivið í það að álfa logaði í pólitískum átökum. Í kvikmyndum sjöunda og áttunda áratugarins má því finna birtingarmyndir landeigenda með heraflann að baki sér sem berjast fyrir óbreyttri þjóðfélagsskipan á meðan frumbyggjar, vinstrisinnaðir menntamenn og vopnaðar sveitir skæruliða leggja líf sitt að veði fyrir uppstokkun nýlendufyrirkomulagsins (Sigurður Hjartarson 1976; Skidmore og Smith 1997/2007). Fyrir heimamenn sýndu kvikmyndir raunsanna mynd af raunverulegum atburðum, en fyrir utanaðkomandi sýndu þær veruleika sem var framandi, ögrandi, dulúðlegur og jafnvel seiðandi. Myndin *Minningar um vanþróun* (s. *Memorias de subdesarrollo*, 1967), eftir Kúbverjann Gutiérrez Alea, segir sögu manns sem ákveður að verða eftir á Kúbu þegar fjölskyldan flytur til Bandaríkjanna eftir byltingu (Aja Díaz 2002, 16).¹⁸ Hann hefur lifað í velsæld í aðdraganda átakanna og finnur til takmarkaðrar samkenndar með hugmyndum byltingarinnar. En hann er Kúbverji og þar ætlar hann að lifa lífi sínu. Myndin *Lúísía* (s. *Lucía*, 1968), eftir Humberto Solás, segir 200 ára þjáningasögu

18 Talið er að um eitt hundrað þúsund Kúbverjar hafi flust til Bandaríkjanna á árunum 1959–1960.

alþýðufólks á Kúbu þar sem sérstök áhersla er lögð á sögu kvenna. Ástir þeirra og örlög eru samofin efnahags- og stjórn málaþróun hvers tíma og þátttaka þeirra og afskipti gerð mikilvæg. Þessar kvikmyndir fylgdu þannig ákveðinni hugmyndafræði og um leið og þær spegla tilteknar aðstæður og sögulega atburði var pólitískt hlutverk þeirra óumdeilanlegt.

Til að útskýra betur menningarsögulegt mikilvægi umræddra kvikmynda fyrir evrópskum/íslenskum nemendum gerir argentínski kvikmyndagerðamaðurinn Fernando Birri í grein sinni „Kvikmyndir og vanþróun“ tilraun til að skilgreina í hverju sérstaða kvikmynda frá þróunarlöndum sé fólgin. Hann kemst að þeirri mikilvægu niðurstöðu að vanþróun sé óaðskiljanlegur hluti menningarsögu Rómönsku-Ameríku. Hann ítrekar að hún eigi rætur að rekja til nýlendutímans og nýlendustefnunnar og að kvikmyndir álfunnar fjalli um þetta inngróna fyrirkomulag sem „endurspeglar falska ímynd samfélagsins og fólksins“ (Birri 1983, 12). Hann krefst þess að kvikmyndir sýni „stöðu mála eins og hún í raun og veru sé, en ekki eins og við [Íbúar álfunnar] vildum að hún væri“ (Birri 1983, 13).

Og hvert sem litið var logaði Rómanska-Ameríka í átökum allan sjöunda og áttunda áratuginn (Peadar Kirby 2003; Skidmore og Smith 1997/2007). Ólík sjónarmið voru uppi um flest mál, hvort sem þau sneru að menningar- og menntamálum eða þjóðfélags- og stjórn málum, og kvikmyndirnar bera þess vitni. Öfgar til hægri og vinstri voru algengar og málamiðlanir voru svik við einhvern tiltekinn málstað (Sanjinés 1997, 62–70). Til að skilja betur það sem í dag gætu virst einstrengingslegar áherslur er rétt að rifja upp að einræðisstjórnir voru víða við völd í sunnanverðri álfunni á þessum árum og þúsundir mennta- og stjórn málamanna, verkalyðsleiðtoga og vinstrisinnaðra aðgerðarsinna voru teknir höndum.¹⁹ Fólki var haldið fongnu án dóms og laga, það sent í útlegð eða einfaldlega tekið af lífi. Enn aðrir hurfu sporlaust úr varðhaldi og ekkert hefur til þeirra spurst

19 Einræðisherrann Alfredo Strössner réði ríkjum í Paragvæ í 35 ár – eða frá 1958 til 1993. Augusto Pinochet hershöfðingi rændi völdum í Chile („Síle“ kemur fram síðar í textanum, samræma?) árið 1973 og hélt þeim allt til 1990 þegar hann lét af völdum en hélt áfram stöðu sinni sem yfirmáður hersins. Í Argentínu tók herinn völdin árið 1976 og hélt þeim til 1983. Einræðisöfl með herinn í broddi fylkingar fóru með öll völd í Úrúgvæ á árunum milli 1973 og 1985 og herinn réði ríkjum í Brasilíu frá 1964 til 1985.

allt til dagsins í dag (Anónimo 1986).²⁰ Það er því ekki að undra að kröftug andspyrna og hörð mótmæli hafi mótað alla þjóðfélags- og stjórn málaumræðu í álfunni á seinni hluta tuttugustu aldar og að þessar aðstæður hafi orðið efniviður í bókmenntum, kvikmyndum og annarri listsköpun álfunnar.²¹

Afraksturinn varð sá að allt fram á níunda áratuginn var þess vænst að kvikmyndir álfunnar hefðu áberandi samfélags- og stjórn málalega skírskotun (Sarlo 2003, 33). En þá komu ungir kvikmyndagerðarmenn fram á sjónarsviðið og hófu að segja sögur sínar á persónulegri nótum og fjalla um tilteknar aðstæður og ástand með því að beina sjónum að einkalífi fólks, staðbundnum aðstæðum og byggja efnistökk á einstaklingsbundinni reynslu (Rocha 2012a, 2012b).²² Og þegar myndir eins og *Kamíla*, eftir argentínska leikstjórnann Maríu Luísu Bember, var tilnefnd til Óskarsverðlauna sem besta erlenda myndin árið 1984, og mynd Luis Puezó, *Opinbera útgáfan* (s. *La historia oficial*), einnig frá Argentínu, var tilnefnd árið eftir, var brotið blað í kvikmyndasögu álfunnar (King 2000, 79–97; Shaw 2001; 2003; 2007). Í báðum myndum – og fjölmörgum öðrum í kjölfarið – gefst nemandum kostur á því að kynnast lífi og aðstæðum kvenna í umhverfi þar sem feðraveldið, með kaþólsku kirkjuna í broddi fylkingar, er allt umlykjandi. Tækifæri gefst til varpa ljósi á og ræða samfélagslega stöðu kvenna, ófrelsi þeirra og valdaleyfi. Málfræðileg atriði eins og notkun boðháttar öðlast nýja merkingu með raunsönnum dæmum í umræddum kvikmyndum. Sama á við um notkun viðtengingaráttar um langanir og þrjár sem aldrei rætast. Hvað menningarlæsi varðar skiptir að auki máli að skilja hvernig og hvers vegna konur yfirstéttarinnar búa gjarnan við sambærilega jaðarsetningu og alþýðu- og bændakonur.²³

20 Sjá nánar í safni vitnisburða um afleiðingar ofsókna herforingjastjórnarinnar í Argentínu í bókinni *Nunca más* (Anónimo 1986).

21 Argentínska kvikmyndin *Opinbera útgáfan* (s. *La historia oficial*, 1985) veitir m.a. afhjúpani innsýn í umræddar aðstæður.

22 Tímamótaverk Carolinu Rocha eru *Masculinities in Contemporary Argentine Popular Films and Representing History, Class, and Gender in Latin America: Children and Adolescents in Film*.

23 Um þessar mundir fara kvikmyndagerðarkonur mikinn og myndir þeirra beina gjarnan sjónum að stöðu kvenna. Meðal þeirra eru Lucrecia Martel frá Argentínu, Claudia Llosa frá Perú, Katia Lund frá Brasilíu, Cristina Gallego frá Kólumbíu, Patricia Riggen og Natalia Almada frá Mexíkó, Fina Torres frá Venesúela o.fl.

Allt frá þessum tímamótum hafa áherslur kvikmyndagerðarfólks snúist um það að beina sjónum að atburðum og aðstæðum sem það gat samsamað sig eða höfðu beina reynslu af.²⁴ Það skiptir því máli að nemendur viti og skilji að í verkum þeirra er tilteknu nærumhverfi gefið líf á skjánum og það staðbundna og þjóðlega er gert alþjóðlegt með tilvísun í sameiginlega mannlega reynslu, tilfinningar og skynjun. Fræðileg álitamál, sem snúa að sjálfsmýndum þjóða eða þjóðfélagshópa, og vangaveltur um staðalmyndir og ímyndarsköpun færa kennurum hentugt og viðeigandi kennsluefni upp í hendurnar. Ekki hvað síst vegna þess að það er heimafólk sem segir sína eigin sögu og kvikmyndir frá hinum mörgu og ólíku löndum álfunnar, sem hverfast um forvitnilegt umhverfi og framandi aðstæður, verða þannig ákjósanlegt kennsluefni um menningu, tungumál og samtíma álfunnar.

Að „lesa“ menningu samtímans

Það sem kalla má samtímamann í kvikmyndagerð Rómönsku-Ameríku, þ.e. tímabilið frá 1990, mætti með sanni kalla blómaskeið (Hart 2004, 127).²⁵ Sé sjónum beint að mexíkóskri kvikmyndagerð og athyglinni sérstaklega beint að menningu og málsniði Mexíkóa ber fyrst að nefna myndina *Kryddlegin hjörtu* (s. *Como agua para chocolate*),²⁶ sem frumsýnd var árið 1993, enda er hún til merkis um að umhverfið hafði breyst og að heimaíðnaðurinn hafði náð fullum þroska. Þótt færa megi rök fyrir því að myndin haldi á lofti stöðluðum ímyndum af körlum og konum, sem og af samskiptum Mexíkó og Bandaríkjanna, þá tókst aðstandendum hennar að glæða umfjöllun um fjölskyldu- og hversdagslíf kvenna, stjórnsmál og stéttskiptingu, og jafnvel mexíkóska matargerð nýju lífi sem vakti athygli langt út fyrir álfuna. Síðari tíma kvikmyndir eins og myndin *Hundaástir* (s. *Amores perros*, 2000), sem fléttar haglega saman sögum fólks sem lifir og hrærist í stórborgarsamfélagi Mexíkóborgar, hafa víða

24 Myndirnar *Madeinusa* (s. *Madeinusa*, Perú, 2005) og *Róma* (s. *Roma*, Mexíkó, 2018) varpa ljósi á líf og aðstæður ungra kvenna af indíánaættum. Sú fyrri á sér stað í fjallaþorpi í Perú, sú síðari fjallar um líf þjónustustúlku í borg.

25 Uppgangurinn ræðst m.a. af því sem hann kallar „de-nationalization of the screen“.

26 Myndin byggir á samnefndri skáldsögu Lauru Esquivel. Hún kom út hjá Ísafold í íslenskri þýðingu Sigríðar Elvu Sigurðardóttur árið 1992.

vakið athygli. Í myndinni koma ólík stéttarstaða jafnt sem aldurs- og menningarmunur ekki í veg fyrir það að örlög sögupersónanna samtvinnist. Undir háværrí mexíkóskrí rokktónlist, á fjölförnum gatnamótum, mætast á sekúndubroti ólíkir menningarheimar og fjölmennig stórborgarsamfélagsins hellist yfir áhorfandann þegar umferðarslys verður. Persónulegar aðstæður aðalpersónanna verða spegilmyndir ólíkra menningarkíma og málnotkunar sem saman mynda heildstæða ásýnd borgarsamfélagsins þar sem enginn virðist passa inn í það hlutverk sem honum eða henni er ætlað eða hefur valið sér („Anuario...“ 2019).²⁷ Heimspékilegum vangaveltum um tilgang lífsins er fléttað saman við átök og ofbeldi af ýmsum toga.²⁸ Lífshlaup einstaklings verður að ferðalagi sem mótast af endurmati á gildum og aðstæðum.

Aðkallandi þemu sem vert væri að rýna í með nemendum og blasa við í þessum nýrri myndum eru misskipting auðs, óréttlæti og spilling, þar sem valdabarátta og átök verða eins konar eðlilegt framhald þessara aðstæðna. Frumbyggjar álfunnar, afkomendur þræla, verkafólk, bændur, konur og börn eru sjaldan í leiðandi hlutverkum eða eiginlegt umfjöllunarefni myndanna. Sé réttlætis gætt verður þó að gangast við því að þegar umræddir þjóðfélagshópar, menning þeirra og málnotkun birtast á skjánum, gjarnan baksviðs, er það ósjaldan til staðfestingar á vel þekktum staðalímyndum.²⁹ Örfáar undantekningar hafa komið fram og nefna má sílensku myndina *Machuca* (2002). Þar er saga Síle í aðdraganda valdaráns Pinochet sögð frá sjónarhóli tveggja 12 ára drengja. Annar er af indíánakyni og býr í illræmdasta fátækrahverfi Santíagó-borgar en hinn er af evrópskum uppruna og alinn upp í hverfi yfirstéttarinnar. Leiðir þeirra liggja saman í einkareknum kaþólskum drengjaskóla þegar skólástjórinn, í óþökk foreldra, ákveður að bjóða nokkrum drengjum úr fátækrahverfi nágreennisins skólavist. Þegar þeir uppgötva ólíkar

27 50 leiknar kvikmyndir voru framleiddar í Mexíkó á árinu 2008. Árið 2019 voru þær 216.

28 Karlremba og ástleysi óháð efnum og aðstæðum verður að öfgafullu ofbeldi í myndinni *Hundaástir* (s. *Amores perros*) en tilfinningaleg átök og samskipti kynjanna í myndum eins og *Og mamma þín líka* (s. *Y tu mamá también*) og *Glæpur föður Amaro* (s. *El crimen de Padre Amaro*).

29 Rétt er að nefna leiknar myndir bólivíska kvikmyndagerðarmannsins Jorge Sanjinés. Þar er lífi og aðstæðum frumbyggja ítrekað gerð skil. Enn fremur framlag félaga í samtökum þeldökkrá kvikmyndagerðarmanna í Brasilíu, *Cinema Negro*.

aðstæður hvor annars er saga landsins sögð frá ólíku sjónarhorni drengjanna og fjölskyldna þeirra.³⁰

Frá aldamótum hafa fleiri og fleiri kvikmyndir beint sjónum að tungumálum og menningu frumbyggja álfunnar. Fyrir þeirra tilstuðlan gefst tækifæri til að beina sjónum nemenda að áhrifum tungumála þeirra á málnotkun og málsnið spænskunnar og fjölmenningu landanna sem álfuna mynda. Meðal umræddra mynda má nefna Perúsku kvikmyndina *Madeinusa* (2005), myndina *Ixcanúul* (2015) frá Gvatemala, *Roma* (2018) frá Mexíkó, auk kvikmynda leikstjórans Jorge Sanjinés frá Bólivíu o.fl. Í myndunum er teft fram sögupersónum af indíánaættum og ljósi varpað á lítt þekkt sjónarhorn, annars konar heimssýn, hugmyndafræði, tengsl við móður jörð, *Pachamama*, mótlætið sem frumbyggjar búa við og jaðarsetningu menningar þeirra. Tónninn er gjarnan ljóðrænn og framandi, áleitinn og óvæginn, en fyrir nemendur á fjarlægum slóðum veita þessar myndir innsýn í einstaka samfélagsskipan sem nauðsynlegt er að kunna skil á og þekkja (González Rodríguez 2020).

Af framsögðu er ljóst að kvikmyndir álfunnar eru mikilvægur samfélagsspegi. Þær eru í senn hentugt verkfæri til þjálfunar í menningarlausni og hæfni og færni í tungumálinu (Shaw 2003).³¹ Þegar horft er til efnistaka einstakra mynda má velja fyrir sér hvort þær hafni eða styrki staðlaðar ímyndir um Rómönsku-Ameríku og íbúa hennar. Hugmyndir argentínsku kvikmyndagerðarmannanna Solanas og Getino um „þriðju kvikmyndina“, þ.e. kvikmyndir sem vettvang pólitískrar umræðu, fólu í sér að hvorki mætti fegra né sverta, ýkja né draga úr, heldur segja söguna eins og hún væri (2003, 296). Í því ljósi staðfestist hlutverk kvikmynda sem kennsluefnis. Þær beina sjónum að viðfangsefnum eins og ólíkum birtingarmyndum þjóða, þjóðfélagshópa, kynja og kynþátta, samtímis því að veita inn-sýn í raunverulegar aðstæður og margvíslega málnotkun. Þær varpa ljósi á það hvernig stjórn málaátök, sögulegir jafnt sem hversdagslegir viðburðir, trúarleg efni og átök um áhrif og völd hafa mótað

30 Vert er að vekja athygli á brasilísku myndunum *Pixote* (1981), um líf götubarna í Ríó de Janeiro, *Borg guðs* (2002), um íbúa eins illræmdasta fátækrahverfis í nágrenni Ríó, og myndinni *Carandiru* (2003) um aðbúnað og uppreisn í samnefndu fangelsi í útjaðri São Paulo. Um eins konar útskýringamyndir er að ræða þar sem sammannlegum tilfinningum er tvinnad saman við hápólítíska samfélagagnrýni.

31 Sjá hér ítarlega umfjöllun um best þekktu myndir álfunnar frá tíunda áratugnum.

sögu Rómönsku-Ameríku allt frá tímum hernáms Evrópumanna í álfunni. Ofbeldi er allsráðandi og það er líkamlegt og andlegt, pólitískt og glæpsamlegt. Það raungerist í málnotkun og er jöfnum höndum opinbert og hluti af einkalífi íbúanna.³²

Lokaorð

Eins og fram er komið spegla kvikmyndir tiltekna menningu, tíðaranda, sögu og samtíma. Að auki tjá þær og túlka tiltekið tungumál og verða þannig hentugt verkfæri til að auka hæfni og færni nemenda í tungumálum og menningarlæsi. Að „lesa“ menningu með aðstoð kvikmynda kallast á við hugmyndir fræðimanna um mikilvægi þess að samþætta fag- og fræðilega innlög og upplifun, auk þess sem úrval þeirra og sívaxandi aðgengi gerir kleift að endurskoða val þeirra í takt við námsstig og sálfélagslegar breytur nemendahópsins. Hvort heldur áhugi hópsins hverfist um það að samsama sig menningu þess tungumáls sem verið er að læra – í takt við kenningar Gardner og Lambert – eða að námið sé stundað í hagnýtum tilgangi, eiga kvikmyndir við. Sú niðurstaða fæst einnig þegar hugmyndir Dörneyi o. fl. um að verkefnaðið fyrirkomulag kennslu sé áhugahvetjandi og skilvirk leið til árangurs eru hafðar í huga (Dörneyi o.fl. 2014, 18).

Í rökfærslunni hér að framan hefur því verið svarað að kvikmyndir henti sem kennslufni að því gefnu að fyrir liggi ítarleg námsáætlun sem tiltekur markmið, hæfniviðmið, verklag, áherslur o.s.frv. Einstaklingsmiðuð aðstoð, virkt samtál við nemendur og aðgengi að ráðgjöf kennara eru allt nauðsynlegar forsendur þess að árangur náist. Á það jafnt við um aukna færni í menningarlæsi, hæfni í talmáli, og þekkingu á málvenjum, málhefðum og málsniði mismunandi landa, samfélagshópa o.fl. Á verksviði kennara er að auki að leggja fyrir viðeigandi ítarefni og stuðla þannig að vaxandi skilningi á menningarbundnum orðum og orðasamböndum, á tilteknum efnisatriðum og því umhverfi sem sjónum er beint að. Ritunarhluta málanáms má svo þjálfá með skrifum útdrátta, ritdóma og umsagna, auk ritunar lengri verkefna þar sem unnið er með formlegt málsnið tungumálsins. Með

32 Sjá t.d. kvikmynd Lucreció Martel, *Zama* (2017).

því að setja fram skýr markmið og áætlun um hvernig fyrirhugað sé að þjálfa alla færniþætti tungumálanáms er brugðist við áherslum á mikilvægi þess að nemendur viti til hvers sé ætlast af þeim, hvað þau eigi að læra og hvernig eigi að nota kennsluefnið.

Sé horft sérstaklega til náms í spænsku, blómlegrar kvikmyndaframleiðslu og fjölmenningslegs veruleika Rómönsku-Ameríku, blasir við að úr mörgu er að velja – hvort heldur sem horft er til síðustu aldar eða um og eftir árþúsundamót. Sé einnig haft í huga að hver kvikmynd sé einstakur heimur og að á einu misseri eða önn megi kynnast 12–14 heimum, er um fjársjóð að ræða. Þannig mætti vikulega velja nýja mynd sem beinir sjónum og athygli nemenda að tilteknu landi, málsniði og samfélagslegu álitamáli. Sá skilningur liggur til grundvallar því að hver mynd varpi á skjáinn raun-sannri mynd af lífi fólks í löndum álfunnar og því að kvikmyndir endurspegli ákveðinn tíðaranda, tímabil og málsnið spænskunnar. Spegillinn sem um ræðir hverfist þessi árin um krefjandi álitamál eins og umhverfismál, stöðu kvenna, aðstæður frumbyggja, mis-skiptingu o. fl.³³ Í ljósi þess að sömu rök eiga við um kvikmyndir annarra heimssvæða og landa á umræðan sem hér hefur verið reifuð einnig erindi við kennara og nemendur annarra tungumála.

33 Séu nokkur dæmi tekin, þá beina myndirnar *Faðmlag slöngunnar* (2015) og *Karibabafið* (2004) sjónum að umhverfismálum. Myndirnar *Kamíla* (1984), *Mýrin* (2001) og *Fangar* (2015) að stöðu og aðstæðum kvenna. Myndirnar *Madeirusa* (2006), *Jafnvel rigningin* (2010) og *Ixcanúl* (2015) að málefnum frumbyggja og myndirnar *Borg guðs* (2002), *Zama* (2017) og serían *Eiturlyfjabarónarnir* (2015–2017) að ofbeldi og spillingu.

HEIMILDIR

- Aðalnámskerá frambaldsskóla. Almennur bluti.* 2011. Reykjavík: Stjórnarráð Íslands. Sótt 20. febrúar 2022 af https://www.stjornarradid.is/library/01--Frettatengt---myndir-og-skrar/MRN/Adalnamskra%20framhaldsskola_2_utg_breyt_2015_.pdf
- Aðalnámskerá frambaldsskóla. Erlend tungumál.* Tillögur. 2005. Menntamálaráðuneytið. https://www.stjornarradid.is/media/menntamalaraduneyti-media/media/ritog-skyrslur/namsskipan_%20tungumal_frnsk.pdf
- Aja Díaz, A. 2002. „La emigración cubana hacia Estados Unidos a la luz de su política Inmigratoria.“ Sótt 25. febrúar af [http:// http://biblioteca.clacso.edu.ar/Cuba/cemi-uh/20120821035541/laemig.pdf](http://biblioteca.clacso.edu.ar/Cuba/cemi-uh/20120821035541/laemig.pdf)
- Amenós-Pons. 1999. „Cine y enseñanza de español.“ 55, 66–67. Sótt 25. febrúar 2022 af <https://ajif-ucm.academia.edu/Jos%C3%A9Amen%C3%B3sPons?swp=tc-au-14552859>.
- Ánónímo. 1986. *Nunca más: Informe de la comisión nacional sobre la desaparición de personas.* Buenos Aires: Universidad de Buenos Aires.
- „Anuario estadístico de cine mexicano.“ 2019. Sótt 19. febrúar 2022 af <http://www.imcine.gob.mx/wp-content/uploads/2020/05/Anuario-2019.pdf>
- Birri, F. 1983. „Cinema and Underdevelopment.“ *Twenty-Five Years of the New Latin American Cinema.* Ritstýrt af Chanan, M. London: British Film Institute.
- Blell, G. 2020. „Operating between Culture and Languages. Multilingual Films in Foreign Language Classes.“ *PFLB, Standards – Margins – New Horizons. Teaching Language and Literature in the 21st Century.* 52–73. Sótt 22. febrúar 2022 af <https://doi.org/10.4119/pflb-3496>.
- Burton, J., ritstj. 1986. *Cinema and Social Change in Latin America: Conversations with Filmmakers.* Austin: University of Texas Press.
- Dörnyei, Z. C. Muir og S. Ibrahim. 2014. „Directed motivational currents: Energising language learning by creating intense motivational pathways.“ *Motivation and Foreign Language Learning: From Theory to Practice.* Ritstýrt af Lasagabaster D., o.fl. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 9–29.
- Dörnyei, Z. 2003. „Attitudes, Orientation and Motivations in Language Learning: Advances in Theory, Research and Applications.“ *Language Learning* (Supplement 1), vol 53, 3–32.
- Dörnyei, Z. 2000. „Motivation in action: Towards a process-oriented conceptualisation of student motivation.“ *British Journal of Educational Psychology*, vol 70, 519–538.
- Dörnyei, Z. 1993. „Motivation and Motivating in the Foreign Language Classroom.“ *The Modern Language Journal*, vol. 78, 273–284.
- Ellis, R. 1994. *The Study of Second Language Acquisition.* Oxford: Oxford University Press.
- Ellis, R. 2005. „Principles of Instructed Language Learning.“ *System*, vol 33/2, 209–224. Sótt 20. febrúar 2022 af <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0346251X05000138>

- Eyjólfur Már Sigurðsson. 2003. „Hvað eru nemendur að hugsa? Félagsleg túlkun og hugmyndir um tungumálanám og kennslu.“ *Málfríður*, tbl. 30, 1–11. Sótt 22 febrúar 2022 af <https://www.hi.is/sites/default/files/atli/pdf/greinar/hvaderunemenduradhugsa.pdf>
- Esquivel, L. 1992. *Kryddlegin hjörtu*. Þýdd af Sigríði E. Sigurðardóttur. Reykjavík: Ísafold.
- „Evrópski tungumálaramminn“ (2006). Sótt 25. febrúar 2022 af <https://mms.is/namsefni/evropska-tungumalamappan-fyrir-framhaldsskolastig>
- Gardner, R. C. 2006. „Motivation and Attitudes in Second Language Learning.“ *Encyclopedia of Language & Linguistics*. Sótt 25. febrúar 2022 af <https://doi.org/10.1016/B0-08-044854-2/00625-8>
- Gardner R. C. og Lambert W. 1972. *Attitudes and Motivation in Second Language Learning*. Rowley, MA: Newbury House.
- González Rodríguez, M. F. 2020. *Histrionic indigeneity: Ethnotypes in Latin American cinema*. PhD dissertation. University of Amsterdam. Sótt 20. febrúar af <https://dare.uva.nl/search?identifier=30d37fa1-b12b-45c9-a228-5ae3b21b72b6>
- Harmer, J. 2003. „Popular culture, contexts, and context.“ *LELT Journal*, vol 57/3, 288–295.
- Hayati, A. og Mohmedi, F. 2011. „The effect of films with and without subtitles on listening comprehension of EFL learners.“ *British Journal of Educational Technology*, vol 42, 181–192.
- King, John. 2000. *Magical Reels. A History of Cinema in Latin America*. London: Verso.
- „Kvikmyndir í kennslu“ (án ártals). Sótt 25. febrúar af <https://www.kvikmyndamidstod.is/born-og-ungmenni/kennsluefni/>
- Kirby, P. 2003. *Introduction to Latin America: Twenty-First Century Challenges*, London: Thousand Oaks.
- Lehman, P. og Luhr, W. 2003. *Thinking about Movies: Watching, Questioning, Enjoying*, Oxford: Blackwell.
- López Gallardo, A. M. 2014. *El cine como recurso didáctico para la enseñanza del inglés como lengua extranjera: la adaptación filmica desde una perspectiva de género*. Dokorsritgerð. Malaga: Universidad de Malaga. Sótt 20. febrúar 2022 af <https://riuma.uma.es/xmlui/handle/10630/7777>
- Lovísa Kristjánsdóttir, Laufey Bjarnadóttir og Samúel Lefever. 2006. „Úttekt á enskukennslu í grunnskólum veturinn 2005–2006.“ Reykjavík: Menntamálaráðuneytið.
- Méliès, G. 1902. *Le Voyage dans la Lune*. Paris. Sótt 22. febrúar 2022 af <https://www.youtube.com/watch?v=ZNAHcMMOHE8>
- Mora Vélez, R. A. 2004. „From couch potatoes to critical learners: a theoretical framework for television use in EFL/ESL classrooms.“ Sótt 22. febrúar 2022 af https://www.academia.edu/6880278/From_Couch_Potatoes_to_Critical_Learners_A_Theoretical_Framework_for_Television_Use_in_EFL_ESL_Classrooms
- „Nemendastýrt tungumálanám“. *Tungumálamiðstöð Háskóla Íslands*. Sótt 22. febrúar af https://www.hi.is/haskolinn/nemendastyrt_tungumalanam (án ártals).

- Nunan, D. 2003. *Practical English Language Teaching*. London: McGraw-Hill Education.
- Palacios Martínez, I. M. 2014. „La motivación en el aprendizaje de una lengua extranjera. ¿Qué podemos hacer con alumnos desmotivados?“ *Mosaico* 32, 20–28.
- Palacios Martínez, I. M., ritstj. 2019. Diccionario electrónico de enseñanza y aprendizaje de lenguas. Sótt 20. febrúar 2022 af <https://www.dicnlen.eu/es/diccionario/entradas/motivacion>
- Rocha, C. 2018. „Girls on the Screen: Gender in Contemporary Argentine Cinema.“ *The Child in World Cinema*. Ritstýrt af Debbie Olson. Maryland: Lexington Books, 3–17.
- Rocha, C. 2012a. *Masculinities in Contemporary Argentine Popular Films*. New York: Palgrave.
- Rocha, C. og Seminet, G., ritstj. 2012b. *Representing History, Class, and Gender in Latin America: Children and Adolescents in Film*. New York: Palgrave.
- Sánchez Torres, W. C., Uribe Acosta, A. F. og Restrepo Restrepo, J. C. 2019. „El cine: una alternativa de aprendizaje.“ *Trilogía Ciencia Tecnología Sociedad*, vol. 11, 40–63.
- Sanjinés, J. 1997. „Problems of Form and Content in Revolutionary Cinema.“ *New Latin American Cinema: Theory, Practices and Transcontinental Articulations*. Ritstýrt af Michael, T. Martin. Detroit: Wayne State University Press.
- Sarlo, B. 2003. „Cultural Studies Literary Criticism at the Cross-Roads of Values.“ *Contemporary Latin American Cultural Studies*. Ritstýrt af Hart S. og Young R. London: Arnold, 17–43.
- Shaw, D., ritstj. 2007. *Contemporary Latin American cinema breaking into the global market*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Shaw, D. 2003. *Contemporary Cinema of Latin America: 10 Key Films*, London: Continuum.
- Shaw, L. 2001. „The Brazilian Chanchada of the 1950s and Notions of Popular Identity.“ *Luso-Brazilian Review*, 38/1, 17–30.
- Sigurður Hjartarson. 1976. ðættir úr sögu Rómönsku Ameríku. Reykjavík: Mál og menning. „Sjálfsmatsrammi“. *European Language Portfolio*. 2006. Sótt 22. apríl 2022 af <https://mms.is/namsefni/evropska-tungumalamappan-fyrir-framhaldsskolastig>, 128–147.
- Skidmore, T. E. og Smith, P. H. 1997/2007. *Modern Latin America*. Oxford: Oxford University Press.
- Solanas, F. og Getino, O. 2003. „Í átt að þriðju kvikmyndinni.“ *Áfangar í kvikmyndafræðum*. Ritstýrt af Guðna Elíssyni. Þýtt af Hólmfríði Garðarsdóttur. Reykjavík: Háskólaútgáfan, 281–305.
- Stempleski S. og Tomalin, B., ritstj. 2001. *Film*. Oxford: Oxford University Press.
- Talaván Zanón, N. 2012. „Justificación teórico-práctica del uso de los subtítulos en la enseñanza-aprendizaje de lenguas extranjeras.“ *TRANS*, vol. 16, 23–37.

Kvikmyndir (úrval).³⁴

- Altaristaflan* (s. *Retablo*, Perú, 2017).
Borg guðs (p. *Cidade de Deus*, Brasilía, 2002).
Kamíla (s. *Camila*, Argentína, 1984).
Carandiru (p. *Carandiru*, Brasilía, 2003).
Faðmlag slöngunnar (s. *El abrazo de la serpiente*, Kólumbía 2015).
Fangar (s. *Presos*, Kosta Ríka 2015).
Glæpur föður Amaro (s. *El crimen de Padre Amaro*, Mexíkó, 2002).
Heima á stórbylinu (s. *Allá en el Rancho Grande*, Mexíkó, 1936).
Hundaástir (s. *Amores perros*, Mexíkó, 2000).
Ixcanúl (s. *Ixcanúl*, Gvatemala, 2015).
Jafnvel rigningin (s. *También la lluvia*, Bólvía, 2010).
Karíbabafið (s. *Caribe*, Kosta Ríka, 2004).
Kryddlegin hjörtu (s. *Como agua para chocolate*, Mexíkó, 1992).
Lúsía (s. *Lucía*, Kúba, 1968).
Machuca (s. *Machuca*, Síle, 2004).
Madeinusa (s. *Madeinusa*, Perú, 2005).
Minningar um vanþróun (s. *Memorias de subdesarrollo*, Kúba, 1968).
Mýrin (s. *La ciénaga*, Argentína, 2001).
Eiturlyfjabarónar (s. *Narcos*, Kólumbía, 2015–2017).
Nei (s. *No*, Síle, 2012).
Og mamma þín líka (s. *Y tu mamá también*, Mexíkó, 2001).
Opinbera útgáfan (s. *La historia oficial*, Argentína, 1985).
Pixote (p. *Pixote*, Brasilía, 1980).
Roma (s. *Roma*, Mexíkó, 2018).
Zama (s. *Zama*, Argentína, 2017).

34 Ef horft er til færniþátta og erfiðleikastígs kvikmynda mætti hugsa sér að myndirnar *Og mamma þín líka* (Mexíkó, 2001) og *Karíbabafið* (Kosta Ríka, 2004) hentuðu nemendum á færnistigi A1-A2. Náttúran leikur mikilvægt hlutverk, samtöl eru ráðandi og léttleiki svifur yfir vötnum. Þær myndir sem beina sjónum að aðstæðum frumbyggja, s.s. *Madeinusa* (Perú, 2005), *Ixcanúl* (Gvatemala, 2015) og *Roma* (Mexíkó, 2018) henta einnig í upphafi náms, þ.e. á færnistigi A2. Myndirnar hverfast um eina aðalpersónu, sögusviðið er takmarkað, frásögnin er hæg, myndmálið aðgengilegt, samtöl mörg og nærmyndir algengar. Áleitnari aðstæðum bregður við í þeim myndum sem beina sjónum að sögulegum viðburðum, stéttskiptingu, stjórn málaátökum og samsettu málsniði. Myndir sem henta fyrir B1 væru t.d. *Fangar* (Kosta Ríka, 2015) og *Nei* (Síle, 2012), á sama tíma og *Zama* (Argentína, 2017), *Faðmlag slöngunnar* (Kólumbía, 2015) og *Jafnvel rigningin* (Bólvía, 2010) ættu betur við fyrir nemendur á færnistigi B2.

ÚTDRÁTTUR

Innsýn og aukin færni: Að „lesa“ menningu þjóða með aðstoð kvikmynda³⁵

Í greininni er sjónum beint að hentugleika kvikmynda sem kennslufnis í tungumálanámi. Tíundaðar eru kenningar um nauðsyn þess að höfða til áhugasviðs nemenda við val á efni og verkefnum og mikilvægi þess að greina sálfélagslegar breytur nemendahópsins, þ.e. hvers vegna og til hvers nemandi stundi viðkomandi nám, hvað vekir áhuga hans/hennar, og hverju námsumhverfið skipti. Mikilvægi upplifunar og fræðilegs innlags er ítrekað ásamt því að rætt er hvaða aðferðum megi beita til að auka hæfni og færni í lestri, ritun, hlustun og tal-færni með fulltingi kvikmynda.

Áherslur greiningarinnar hverfast um nám í spænsku og um fjölmennningarlegan veruleika Rómönsku-Ameríku. Stuttlega er gerð grein fyrir þróun kvikmyndagerðar í álfunni og stiklað á stóru um efnistöð kvikmynda á mismunandi tímabilum. Haft er að leiðaljósi að kvikmyndir endurspegla og endurskapa það umhverfi sem þær spretta úr og að hver mynd er sérstakur heimur og fjársjóður fróðleiks. Rakið er hvernig sjónarhorn kvikmyndagerðarfólks hefur breyst í tímans rás og útskýrt hvernig myndirnar gefa nemendum kleift að rýna í samfélögin sem um ræðir. Brugðið er upp svipmyndum af efnistöðum þó nokkurra kvikmynda og dæmi sett fram um þá fjölmörgu menningarkima sem þær beina sjónum að. Tiltekið er hvernig vekja mætti athygli og áhuga nemenda á sögu ólíkra landa, samskiptum þjóðfélagshópa, jaðarsetningu frumbyggja, stöðu konunnar, umhverfismálum, misskiptingu, lifnaðarháttum í risaborgum jafnt sem í dreifbýli álfunnar o.fl.

Lykilorð: Tungumálanám, menningarlæsi, kvikmyndir og Rómanska-Ameríka

35 Efni greinarinnar byggir á fyrirlestri sem fluttur var við Beijing Foreign Studies-háskólann í Kína vorið 2018.

ABSTRACT

Enhancing language learning and cultural literacy through cinema

This article discusses how films can be used as a teaching tool to enhance language learning and further cultural literacy. Its theoretical foundations are based on studies that emphasize the importance of the learning environment and the need to assess the psychosocial variables —i.e., why the students are studying a particular language and what their other interests are. Arguing for the need to integrate concrete and theoretical inputs in foreign language learning, the article suggests some currently available methods to improve learning outcomes through the use of films.

The article illustrates this approach by describing how films can be used when learning Spanish as a foreign language and exploring the multicultural realities of Latin America. The development of film-making in the region is outlined, including the predominant themes of different periods. The aim is to shed light on the many opportunities for cultural analysis that films offer and to show that each film represents a particular world. This historical overview indicates how filmmakers' perspectives have changed and clarifies how contemporary cinema lends itself to the study of the region's many different social realities. In addition, several recent films are introduced, along with some comments on topics into which they offer insights, such as the history of various Latin American countries, the co-existence of diverse social groups, the marginalization of indigenous peoples, women's struggles, class division and inequality, environmental issues, and climate change, as well as how life in the region's many megacities differs from that in rural areas.

Keywords: Language learning, cultural literacy, cinema, and Latin America